

dăci principalelor magistraturi, constituie ultima parte (p. 79–83) a acestei ediții, destinate să rămână pentru multă vreme o bază sigură pentru interpretarea unui discurs dintr-o perioadă atât de dramatică a vieții lui Cicero.

I. Fischer

MARCI TVLLI CICERONIS, *Scripta quae manserunt omnia*, Fasc. 3, *De oratore*, edidit Kazimierz F. Kumaniecki, Leipzig, Teubner, 1969.

O nouă ediție, excelentă, datorată profesorului Kumaniecki, vine să îmbogățească colecția de ediții destul de bogată a fundamentalei opere *De oratore* a lui Cicero. După o prefață în care se discută diferitele manuscrise și ediții ale operei, urmează bibliografia, cu următoarele capitole: 1) Ediții citate în aparatul critic; 2) Lucrări despre codice; 3) Studii critice asupra diferitelor pasaje din *De oratore*; 4) Lucrări în care se tratează despre cuprinsul lucrării: izvoare, compoziție, artă retorică, drept civil etc.; 5) Sigla codicelor; 6) Sigla vechilor ediții; 7) Sigla unor opere de fragmente din oratori, poeți tragici etc. Urmează textul care cuprinde, la subsol, următoarele trei diviziuni: lucrări despre ideile autorului și despre critica de text a diferitelor pasaje; testimonii antice; aparatul critic propriu-zis, cu manuscrise, ediții etc. În felul acesta lucrarea se dovedește a oferi cititorului cea mai largă informație cu putință despre text.

În privința discutării și alegerii lecțiilor în constituirea textului, trebuie subliniat că prudența, erudiția, simțul artistic își dau mâna pentru a determina pe autor să aleagă lecțiile cele mai bune. Chiar în primul capitol al primei cărți se vede cât de profund a analizat autorul textul. De pildă, în primul paragraf, textul stabilit de autor sună: *ac fuit tempus illud cum mihi quoque initium requiescendi atque animum ad utriusque nostrum praeclara studia referendi fore iustum et prope ab omnibus concessum arbitrarer, si infinitus forensium labor et ambitionis occupatio decursu honorum etiam aetatis fluxu constitisset.*

După cum se vede, Cicero vrea să spună că a fost un timp când a socotit că-i va fi și lui îngăduit să se dede studiilor pe care și el, și fratele său le socotesc strălucite, atunci când ocupațiile politice îi vor îngădui. Codicii *integri*, care derivă din faimosul codice Laudensis, pierdut, oferă lecțiunea *ac fuit illud tempus cum* pe care autorul o adoptă, sprijinindu-se și pe *De inuentione*, 1, 2, apoi pe *Ad Familiares*, 10, 3, 3; *Pro Milone*, 69. Codicii *mutili* grupați sub M, au forma: *ac fuit quod* sau *ac fuit qui* sau *ac fuit quidem* sau *ac fuit quidem cum*, iar G. Friedrich propune lecțiunea *ac fuit cum idem*. Evident că sensul și intenția lui Cicero n-o redă decît lecțiunea aleasă de autor. Într-adevăr, oratorul vrea să spună că fost o vreme, anterioară acestui moment al începutului lucrării, în care el spera că va veni o vreme când să se poată deda studiului despre care este vorba. Această vreme este determinată, Quintus o știe, de aceea Cicero spune *tempus illud*, ceea ce este absolut firesc. Ceilalți codici presupun că Cicero comunică acum pentru prima oară fratelui său că a fost o vreme când s-a gîndit ea, după retragerea din viața politică, să se dede studiului. Dar tot în această frază, L oferă lecțiunea *decursu*, în timp ce M are lecțiunea *curso*. Aceasta din urmă trădează gîndirea oratorului care vrea să spună că el se gîndea să se dede studiului după ce se va fi apropiat de sfîrșitul cursului honorum și nu în timpul cursului honorum. Acest lucru îl exprimă *decursu* și nu *curso*. Sprijin pentru această alegere aduce și *flexu*.

În cartea a treia, paragraful 85, citim: *Me autem Calule, fateor neque hodie in istis libris et cum istis hominibus uiuere nec uero, id quod tu recte commemoristi, ullum umquam habuisse sepositum tempus ad discendum ac tantum tribuisse doctrinae temporis, quantum mihi*

puerilis aetas, forenses feriae concesserint. Textul este cit se poate de limpede. Crassus, ale cărui cuvinte le reproduce Cicero, vrea să spună că n-a avut atât de mult timp pentru studiu cât ar fi dorit și că n-a putut studia temeinic decât în *aetas puerilis*. Forma *discendum* este deci cea corectă. Totuși Bornecque propune *dicendum* ceea ce este un contrasens, pentru că Crassus spune că n-a avut timp de studiu, nu de vorbire. Aceste două exemple sînt suficiente spre a arăta grija și deosebita atenție, precum și judiciozitatea cu care autorul alege lecțiunile cele mai bune. Doi indici : *index nominum* și *index uerborum* completează în mod fericit tabloul calităților acestei ediții alături de prețioasele a operei *De oratoare*. Felicităm și pe autor și editura pentru această lucrare, care reprezintă un deosebit succes în considerabilul și continuul efort pe care-l face Teubneriana pentru editarea autorilor greci și latini.

N. I. Barbu

P. RUTILII LVPI *Schemata dianoeas et lexeos*, Saggio introduttivo, testo e traduzione a cura di Giuseppina Barabino, Genova, Istituto di Filologia Classica e Medioevale, 1967, 211 p. (Pubblicazioni dell'Istituto di Filologia Classica dell'Università di Genova, 27).

Institutul de filologie clasică din Genova arată o constantă preocupare de a pune la îndemna specialiștilor noi colecții de fragmente, precum și texte mai greu de consultat, însoțite de bogate comentarii; volumul pe care îl prezentăm repune în circulație textul lui Rutilius Lupus de la a cărui editare de către Halm¹ au trecut mai bine de o sută de ani.

Cartea Giuseppinei Barabino este mai mult decât o reeditare revăzută și întinerită. Textul este precedat de un studiu introductiv în care sînt tratate pe larg toate problemele legate de retorul latin, de distincțiile teoretice pe care acesta le face, cât și de exemplele cu care sînt ilustrate definițiile figurilor de stil.

Mai întii, o scurtă dar documentată notiță biografică ne ajută să îl plasăm în timp și în cadrul tradiției retoricilor pe Rutilius: elev al lui Gorgias (aflat în culmea carierei sale pedagogice prin 44 î.e.n.), el a redat în latinește cele patru cărți dedicate de maestrul său problemei figurilor de stil (Περὶ σχημάτων). Transpunerea lui Rutilius cuprindea tot patru cărți, dar un capriciu al sorții a făcut să nu se păstreze pînă astăzi decât titlul primelor două—referitoare la figurile de gândire: *schemata dianoeas*—, cu valoare de titlu general, și textul ultimelor două cărți, care tratează despre figurile de cuvînt—*schemata lexeos*. Autoarea a întregit deci titlul operei, redîndu-i forma *Schemata dianoeas et lexeos*.

Discutarea propriu-zisă a conținutului lucrării se împarte în două etape de importanță egală.

În primul rînd, asistăm la o minuțioasă înregistrare a celor patruzeci și una de *schemata* catalogate de către Rutilius, împărțite pe origini²; prin precizarea locului pe care retorul latin l-a dat fiecărei categorii se ajunge la o plasare relativă a lui în tradiția *scholastici*-lor de influență asiatică. Definițiile date de Rutilius figurilor de stil sînt sumare, chiar incomplete uneori, manualul său aflîndu-se sub nivelul de înțelegere și de putere de sinteză al retoricii către Heren-

¹ În primul volum din *Rhetores Latini minores*, Leipzig, Teubner, 1863.

² Grupurile de figuri sînt următoarele:

I. Figurile lui Gorgias (sigure și probabile).

II. Figurile definite de școala din Rodos.

III. Figurile care, după Rutilius, sînt menționate rareori sau de loc.

IV. Figuri de cuvînt considerate de școala din Rodos figuri de gândire.

V. Figuri atestate pentru prima dată la Rutilius.